

Слободанка Пековић

Институт за књижевност и уметност
Београд

УДК
821.163.41.09 Димитријевић Ј.
305-055.2

DOI

<https://doi.org/10.18485/jdimitrijevic.2018.ch9>

Сестре Туркиње и сестре Американке

Јелена Димитријевић је имала посебан поглед на свет. Сва њена пажња је била усмерена на живот жена и сва њена делања су одраз њеног феминизма и хуманизма. Све жене су сестре па су тако и Американке (еманциповане, са извојеваним правом гласа) и Туркиње (осуђене на кавез и чаршав) подједнако важне као боркиње за статус „нове“ жене.

Кључне речи: Американке, Туркиње, субјективна и објективна стварност, еманципација, нове жене

Ма колико изгледало да овакав наслов нужно означава одређену дозу супротстављања, Јелена Димитријевић не супротставља Туркиње Американкама нити Исток Западу. Она говори о животу жена, о два вида женске борбе за грађанска права и једнакост, или, како сама каже, за право на сунце – свесна разлика које настају због другачијег културног наслеђа, материјалних и друштвених услова. У њеном случају би се могло говорити о два вида стварности који су подједнако и искрени и истинити. До неспоразума не долази око питања шта је истина већ због промишљања и начина на који се „истина“ приказује.¹ А како је Јелена Димитријевић као форму свога исказа одабрала писмо и то путописна писма, не треба занемарити чињеницу да је ова форма изразити лични исказ и да се кроз писмо открива онај ко пише, а да истовремено дозвољава аутору/ки да створи и прикаже своју истину, своју стварност. Тако су два путописа,² из Ниша и из Америке сведочанство о женском животу, али и сведочанство о ауторкином погледу на тај живот.

1 „Један од темељних предувјета етички прихватљиве и тиме аутентичне комуникације јесте њезина истинитост. Међутим, колико год то питање, односно одговор на њега изгледао једноставан, већ само питање о начинима и критеријумима просуђивања истине отвара нова питања и указује на сложеност проблема ...“ (Јерко Валковић, „Истина у промицби, реторички елементи промицбене комуникације и етичке импликације“, *Обновљени живот*, књ. 63, бр. 3 (2008): 276).

2 *Писма из Ниша о харемима*, (Београд: Парна радикална штампарија, 1897); *Нови свет или у Америци годину дана*, (Београд: Ed. Y. P. – N. Y. C., 1934).

У предговору за амерички путопис *Нови свет или у Америци годину дана* она сама одређује путописца као особу која описује места и људе „онако како их је он сам видео“ чиме подвлачи да је предност у личном и индивидуалном а не у оном што би одговарало реалности и објективности. Она је потпуно свесна да се мењају услови и углови гледања подједнако као што се мења и сопствена тачка гледања, па тако и виђење исте ствари у различитим временима није исто. Америку је видеела два пута. Промењена тачка гледања, услови и лично расположење, услови су и њена интересовања и њен општи утисак.

На сестре Туркиње у једном тренутку гледа као на представу од које се дистанцира у Нишу, док су касније њени ставови пуни саосећања, разумевања и дивљења. *Мешање* личног погледа и објективног описа од ауторке ствара самосвесну особу која има „визију“ себе и која ту визију учитава и у лица и у догађаје које описује.³ Препознатљива је аутопоетичност у описима жена. То су најчешће интелектуалке, књижевнице, истакнуте феминисткиње које, попут саме Јелене Димитријевић, одбијају да играју традиционалну улогу жене мајке, супруге, домаћице и граде и истрајавају на новим идентитетима образоване жене која је одговорна за своју судбину.

Сваку стварност (и личну и објективну) она поставља на одговарајуће место што јој омогућава не само да спозна себе и своје могућности, већ и да спозна своје (не)знање што јој, опет, омогућава сталну надоградњу знања и флексибилност у просуђивању. Лична потреба да се сусреће са знаменитим женама помаже јој да искаже себе као напредну интелектуалку, борца за еманципацију и да истакне важност принципа за које се залаже (важност образовања жена, погубност патријархалног концепта који онемогућава жени да се огласи у јавном или политичком животу).

3 У „Песми о мени“ Јелена Димитријевић себе види као уградивни/градивни елемент светла: „Дивим се, да:/ Што свуда налазим себе:/ У свему сам ја,/ У мени је све.“ (из заоставштине Јелене Димитријевић, Народна Библиотека Србије Р 542) Отуда и разумевање за све супротности које је окружују. Она је одрасла са њима: Срби и Турци, хришћанство и мухамеданство, старо и ново, национализам и космополитизам. Све је то заиста у њој и свесни избор да говори о различитостима доводи до потребе да разреши, на пример, заблуде о оријенталкама у харему, Американкама, о феминисткињама, о животу жена, да се ослободи икључивости о супремацији култура.

„Потпуна“ стварност којој тежи, у путописима Јелене Димитријевић се балансирано простире између оба вида стварности јер је њено субјективно искуство подједнако важно као и објективно. Улазак у просторе харема био је представљен као улазак у свет оријенталне бајке, у просторе нестварног. Шаренило амбијента,⁴ слаткиши,⁵ дим дувана⁶ и богата одећа и накит⁷ као и искључиво присуство жена могли би да најаве улазак у свет маште (а не реалности). Али, све богатство боја, мириса и звукова је стварни и верни опис онога што списатељка види. Фикција, или сопствена истина настаје тек онда када Јелена Димитријевић почне да приповеда о појединачним животима присутних жена. Приче самих нишких Туркиња обогаћују се слутњама слушатељке, у њеној надоградњи и комбинацији њеног садашњег сазнања и претходног учења. Ни у овом ни у другим путописима не треба пренебрегнути чињеницу да при читању Јелениног текста треба укључити и читав низ других текстова односно сазнања, па и предрасуда које је списатељка сакупила током година.⁸

4 „Па и ова одаја у коју нас уведоше, ..., имала је свој шарени таван, долапе хамамлук; ниске миндере, црвену чоху, шарена шилтета и пиротски ћилим. У једном углу некакав сандук обавијен белим чаршавом представљао је сто. На том назови столу разних је ситница: кутије за палидрвца, поднизане белим и зеленим ђинђухама; на шареним чашама заклопци израђени су берлинском вуном, која представља траву; у трави је жута канарија, очи су јој од црних ђинђухица, кљун од жутог воска. На зид је прислоњено поголемо огледало; пред овим је друго, мало, у облику срца, а крај њега је чести филдши-чешаљ. ...“ (Јелена Димитријевић, *Писма из Ниша*, (Београд, Горњи Милановац, Народна библиотека Србије, Дечје новине, 1986, фототипско издање), 15–16).

5 „Послужише нас ра’ат локумом, кавом и цигарама“ (Ibid., 18).

6 „Замаглило се тутуном...“ (Ibid., 60).

7 „Шалваре су биле дуге и широке, а како и не би, кад је у њих отишло свиле најмање двадест аршина. Обукоше јој кратку кадифели-антерију; и на њој је много веза као на шалварама. Обавише јој око паса кадифели-колан извезен срмом и жеженим златом. ...“ (Ibid., 60).

8 На пример, један од уобичајених распрострањених стереотипа је онај о хомосексуалности у харему. Дијалог између списатељкине познанице хануме и младе Цариграђанке пун је еротских наговештаја: „–Тебе ћу, ханум, ја да послужим: желиш ли горку каву или слатку, реци ми! Њено се лице зажари; блажен осмех развуче јој усне – гледајући у девојку загушљивим гласом изусту: – Хоћу такву – као што си ти. Девојка се осмеху – донесе јој слатку.“ (Ibid., 50–51) И још јасније: „– Она коју ја милујем, не може ми је ударити: покварила би беле руке ... Док ово говораше, учини ми се да погледа у Цариграђанку девојку; учини ми се да је вољна, да јој она разабере речи, да јој она чује глас, што дршће као жица на арфи уз коју се певају песме севдалјске.“ (Ibid., 85) И сама ауторка (било зато што подлеже манири турских и арапских песама у оријенталном окружењу, било што сама тако доживљава женско тело и изглед) када описује жене посеже за еротиком наглашавајући еротски утисак

Све то одређује њено приповедање. Као заинтересована посматрачица, она бележи све што види или чује. У неколико наврата саопштава да је пре одласка на свадбу учила и турски језик и о турским обичајима,⁹ пре одласка у Египат читала је бедекере, али и друге путописе и текстове, у путопису из Америке често наводи ауторе које је прочитала. Тиме показује да је компетентна да комбинује виђено са наученим. Тако равном, непристрасном приповедању посматрачица додаје зачине: коментаре о одећи,¹⁰ о односу према угледницама и сиромашнима, о неоствареној љубави, о адету да је грех удати девојку за невољеног. Уплиће и сопствену радозналост која наговештава љубавни роман у развоју: „Пажња коју сам данас на њу обраћала много је већа од оне, коју обраћах пре Фатим-хануминог казивања о несрећној љубави њеној.“¹¹ Наговештава даљи развој догађаја јер предвиђа да тај брак неће бити срећан. Приче о несрећним љубавима нису само приповести о осећањима већ показују како, као пажљива посматрачица, уочава и особину жена у харемима да се не буне, да прихватају одлуке: потпуна субмисивност изгледа у том затвореном женском свету као природни и једини начин живота; ретке побуне су трагичне и не доводе побуњенице до слободе већ их, као у роману *Нове* враћају у позицију вољне подчињености.

За разлику од *Новог света*,¹² старија књига, *Писма из Ниша о харемима* приказује још увек „младу“ списатељку, списатељку која своју позицију Европљанке и хришћанке, односно просвећене жене, поставља на више место, на место особе која зна и особе чији су судови исправни. У дијалозима са другом гошћом Српкињом она се често солидарише у (под)смеху, мада њен смех није тако груб ни неучтив:

који оставља одећа или изглед. У *Писмима из Ниша* Јелена се често приближава уобичајеној слици Оријента коју су стварали Европљани, али у *Писмима из Солуна* и у роману *Нове* „слатки сан Истока“ постаје горка и тешка свакидашњица.

9 Бројне су песме, пословице и мисли турских и арапских писаца.

10 Веома је илустративан опис свадбене одеће у њеном путопису из Скопске Црне горе где опис одеће постаје основа за тумачења националних митова и националног поноса.

11 Јелена Димитријевић, *Писма из Ниша*, нав. издање, 68.

12 У раду се равноправно користе називи *Нови свет* или *у Америци годину дана* и *Нови свет*.

Гледај, молим те како изгледа! Није ли ово варваризам? Је ли да личи на лутку од вашарских колача?, па удари у смех. Оно, истина, не треба да је много осуђујем, јер и мене спопада по каткад, смех... Али мени ово не беше смешно, но чудно. У Јевропи овако нешто!¹³

Ово је утолико зачудније што се управо у овом путопису према сведочењу Јелене Димитријевић српска кућа, обичаји, празноверице, јела, намештај и одећа мало или никако не разликују од турске (сем што нема харема и многоженства).¹⁴ Осећање цивилизацијске надмоћи које се огледа и у истицању тога да је Туркиње „многу милују“ касније се мења. Повлашћен положај вољене гошће и цењене саговорнице она губи у *Писмима из Солуна* и постаје не само посматрач који разуме и који саосећа већ и учесница. Стотине турских жена „у црним чаршафима као домина, у сенци као сенке, без лица, или као ноћне авети“, вире кроз ограду у башту где су мушкарци. Списаатељка губи позицију посматрача и постаје активна:

Никад ми се нису учиниле оволико достојне сажалења. У њима сам видеела понижен цео женски род. Боље да им је забрањено да дођу овде, уз плот, кад им је забрањено унутра. И узех да вичем: срамота! да протестујем; али кад бих опоменула да је боље да ћутим, кад видех да баш ништа не могу за „наше сестре муслиманке“, како каже Мадам Vegand, да не могу ништа за жене потчињене и понижене, од којих њихови мужеве траже дужности не дајући им права, и које, за њихову несрећу, да би теже подносиле понижење, њихови оцеви просвећују дајући им у руке лучу, књиге просвећених народа — ја заплаках.¹⁵

Промена друштвених услова мења и жене. Јелена Димитријевић види Солуњанке као жене у покрету. Оне разговарају о општим проблемима и љубавни јади који су у центру интересовања ханума

13 Јелена Димитријевић, *Писма из Ниша*, нав. издање, 144.

14 „Међутим, један део српског народа који је остао у Србији наћи ће своје животно одредиште у турским упориштима, у паланкама и у српској махали уз београдску тврђаву, и тај део је знао и да се прилагоди Турцима и да се потчини њиховој власти и њиховом начину живота, па је такође развио неке посебне елементе у српском менталитету.“ Зоран Константиновић, *Литерарно дело и национални менталитет: о једном интердисциплинарном приступу историји српске књижевности* (Београд: Народна књига, 2006), 32.

15 Јелена Димитријевић, *Писма из Солуна* (Лозница: Карпос, 2008), 51.

из Ниша као да су нестали из солунских харема чак и, када се поново врати свадбеном весељу међу донмама, списатељка види активизам и животну радост, а не пригушене животе. Када као зрела жена и искусна путница пише о Америци, она више није посматрачица који суди о поступцима, већ равноправна учесница и саучесница у догађајима и разговорима. Можда би се, без обзира на њену отворену симпатију према Туркињама и мухамеданкама¹⁶ (нарочито у путопису из Солуна или Египта, па и у роману *Нове*), могло говорити и о некој врсти колонијалне свести о западњачкој надмоћи и вери да је западњачки модел размишљања бољи од оријенталног.

Уколико бисмо прихватили да је Америка нови свет, а Американке нове жене, онда би турски део Ниша био стари свет, а Туркиње у њему реликт прошлости. И она се према харемским женама и односи као према свету и обичајима који се морају бележити и разумети са благонаклоне дистанце. У овом раном путопису она разлике које се обележавају мери према Европи и европској цивилизацији сматрајући варварством све што се коси са европском просвећеношћу. С друге стране, моралне врлине (брига о немоћним и потребитим, изједначавање богатих и сиромашних у важним животним ситуацијама), па и однос према женама унутар породице (жене не туку на пример) истиче као наследство које треба ценити. Но питање је да ли је Америка заиста и у сваком погледу одмакла од старог Ниша кад су у питању жене. Током боравка у Америци Јелена Димитријевић је упознала многе жене. Оне су самосталне, образоване... али и жени у Америци се препоручује „харем“, сигуран и изолован простор, хотел „искључиво“ за жене:

Али пре него што имадох времена да је питам „зашто хотел искључиво за жене, кад сте ово дана видели да се ја не кријем од људи?“ она озбиљно, чисто забринуту рече: „А зар немате

16 Јелена Димитријевић је пажљива посматрачица и ретко јој умакне неки детаљ. Када просуђује хануме у Нишу она их види онакве какве јесу. Имају мане, али су њихове добре особине преовлађујуће: „О те оговорнице, лукаве и пакоснице; о те подсмејивке, злобне и сплеткашице; те шаливе и веселе; горде и охولة – колико су добре! Колико знају за збиљу! Колико могу бити пријатне! Колико тугују! Колико жале ближњег својега, кад је у невољи!... Теше га, обилазе, па хоће да га помогну и материјално, ако због тога трпи, јер у срцима су им све четири Мухамедове заповести; ...“ (Јелена Димитријевић, *Писма из Ниша*, нав. издање, 73).

никога који би вас у Њу-Јорку дочекао? У Њу-Јорку мора неко да вас дочека.¹⁷

Да два тако удаљена дела света и два тако различита начина живота ипак имају доста сличности види се и у опасци о великим догађајима који почињу на неочекиваним местима и у неочекиваним околностима. Американце и турске жене повезује слободарски, револуционарни дух:

Американци су просто револуционарни. Они су кидали са традицијама. (...) Американци ме потсећају на турске *Дунме* (нека ми опросте Американци!(...)) Оне су скраћивале своје хаљине за излазак; тањиле своје велове за лице; разређивале решетке на прозорима, и то у доба највеће турске реакције, за владе султана Абдул-Хамида. Оне су, дакле, биле куражне. И испрва запрепашћење, протест, а после угледање. Или, оне су се прве отеле од традиција, а праве Туркиње су пошле за њима.¹⁸

У обе књиге путописа списатељка се обраћа својим пријатељицама, неименованој М. у *Писмима из Ниша*, док *Нови свет* посвећује Јоки Петровић Његош и Делфи Иванић, знаменитим женама, хуманисткињама и феминисткињама. Тако, већ пре путописања Јелена Димитријевић указује на рецепијенте свога писања што је јасна назнака да ће писати за жене и да ће њено интересовање бити усмерено ка проблемима и људима који би могли да интересују жене. Циљ њених писама из Ниша је да опише несвакидашњи простор и несвакидашњи догађај, а улазак у харем и опис свадбених обичаја сам по себи наговештава да ће писати о женама. Одлазак у Америку се објашњава као потреба да се превазиђу болне ратне успомене. Али тек током боравка у Њујорку, открива се да је и овај пут имао за циљ да се упозна женска заједница: „Сада када сам готово заборавила због чега сам прешла океан и дошла у Америку. ... ја сам почела веровати да сам дошла због Американки. Американке сам хтела да видим и на дому, не само у туђини.“¹⁹ Почетни корак и у Нишу и у Америци је обојен предрасудама. Дружење са ханумама је показало да Туркиње нису онакве каквим их замишљамо, да су у

17 Јелена Димитријевић, *Нови свет или у Америци годину дана*, нав. издање, 29.

18 Ibid., 59.

19 Ibid., 72.

многим случајевима толерантније и са више разумевања од сестара Српкиња. Дружење са Американкама је већ на првом кораку показало како предрасуде нису одрживе. „Ја сам била уобразиља да ћу када дођем у Нови Свет видети жене које личе на мушкарце. Обучене као мушкарци – тако сам мислила – у панталоне ... оне иду пуњеним местима где се гласа ...Кад оно, каква заблуда!“²⁰

Занимљива је подударност да обе књиге одводе читатељке у егзотичне светове и затворене и непознате просторе. У Нишу се улази у харем, у ограђен и заштићен простор²¹ резервисан искључиво за жене, а Америка и Американке су били свакако интересантно и непознато подручје које је због даљине и недостатка комуникације такође представљало затворен и непознат простор. Наратив Јелене Димитријевић обликује (или преобликује) свет који описује, а текст – наратив (де)конструира усвојене конвенције и наводи нас да свет око нас и друштвене узусе посматрамо и прихватамо као дискурзивне системе. Тако се затворени и непознати светови отварају у многоструким дијалозима са социјалним, културним и другим контекстима.

Проширивање контекста настаје и због мисије коју је списатељка имплицитно доделила себи. Она је хуманисткиња и просветитељка и сваки њен текст је покушај да неког подучи. И у *Писмима из Ниша* и у путопису из Америке она покушава (успешно) да помири два вида културе: високу и елитну културу која представља цивилизацијске помаке и свакодневну културу која је облик солидарности. Она за себе задржава елитну културу, знање, менторство,²² али као просвећена и хумана жена укључује

20 Ibid., 73.

21 Турска кућа, а посебно део одређен за жене, физички је одељен од света. Када улази у кућу Бећир-бега, списатељка иза велике порте оставља један свет и једну стварност и улази у непознато, ново, другачије. Турска жена је заштићена и зидовима и одећом која је такође вид одбрамбеног зида око ње. Изолација није само ствар обичаја или морала или друштвених норми, већ целокупног концепта живота. Судећи према Туркињама и Американкама у описима Јелене Димитријевић до промена може да дође (дошло је) не само због економских већ пре свега због културних промена. „Културна револуција“ је омогућила промене у Турској у време султана Абдул-Хамида (İkinci Abdülhamit), као и у Европи и Америци.

22 У многим ситуацијама списатељка свој културни модел поставља изнад туђег. На пример, неће да изује ципеле када улази у турску кућу, не дозвољава да је нашминкају, с иронијом коментарише поступке Американки. Све њене активности су усмерене на културне и интелектуалне садржаје: концерте, предавања, позоришта, она се

и популарну културу свакодневног живота у свој видокруг и деловање. У њеном писању као да нема непријатељства између ових видова културе и они се непрестано мешају у један концепт у којем су и нишке и солунске Туркиње и Американке жене којима Јелена Димитријевић поклања подједнаку пажњу. Оне су особе које живе на различитим местима, њихов начин живота је различит али су, без обзира на разлике, повезане списатељкином идејом да се њихов живот мора променити, или се мења и да мора да послужи као науч свим женама. И „стара“ и „нова“ култура чине друштво онаквим какво је, па је стога и живот ханума који је заробљен у кругу који чини породица и кућа, и живот Американки које већ имају право гласа што значи да учествују у одлукама, подједнако важан.

Јелена Димитријевић је била активна учесница женског покрета, жена која је и речју и делом тражила права за све жене. Турска (мухамеданска) жена је била угроженација и немоћнија од европске или америчке. Била је ограничена и културом и обичајима и простором. Јелена Димитријевић је готово болно била свесна снаге ограничења која су спутавала жене али је славила сваки покушај и сваки успех. Зато и изгледа да је велика борба коју су турске жене водиле била усмерена на „ефемерност“, на промену одеће. У стварности, ослобађање од чаршава је био субверзиван захтев који је био раван захтеву за право гласа. Укидањем забране да буду покривене, жене су добијале могућност да буду виђене и да се чују, да постану део друштва, културе, политике. Скидање вела је била симболичка ознака слободе па зато и прича о прекрајању хаљина и мењању детаља на „чаршафу“, није само ефемерна прича о кројевима већ једини видљиви чин побуне. Прве ласте у борби биле су донме и њих је списатељка доживела као хероине револуције:

И наједанпут ми се не учинише као Јеврејке, ни као Туркиње... То су оне праве нове душе у турским харемима. У мрачно и страшно доба, кад су се за једну једину реч људи терали у прогонство, оне, жене, имале су смелости да кваре стари ред и поредак харема, да секу, сужавају, скраћују... Ја мислим да је први кафес бачен с њихова прозора; ја мислим да је први зид оборен с њихова дворишта. А Османлике су их испрва грдиле, а после за њима полазиле, сужавале,

дружи са себи равнима било по друштвеном, било по интелектуалном положају.

скраћивале, бацале, обарале; не све: само нове, које морају да се с овима удружују, за преображај...²³

У Американки Јелена види остварење борбе за женска права.²⁴ Отуда и емпатија према Туркињама и дивљење према Американкама. У текстовима у којима пише о оријенталној жени она препознаје моћ субмисивности која личност претвара у пасивног и послушног следбеника туђих хтења. Жене су маргинализоване не само зато што су осуђене на маргинализован затворен простор већ и због потпуне материјалне зависности, али и због дисквалификације која подразумева искључивање и занемаривање. Када Ариф у роману *Нове*, вероватни алтер его Јелене Димитријевић, на састанку књижевног друштва на које је позвана не проговара ни реч, не зато што не би имала шта да каже, већ зато што се од ње не очекује да уопште проговори, искључивање је потпуно.

Њене пријатељице, Туркиње полиглоти су, као што је и она, а ови њени другови нису. Њима је доста турски језик и мало француски (па и то не свима) (...) Говорило се о свачему, само не о књижевности. Који је год икада од кога критичара био изгрђен, он њега овде изгрди... Уз пиће, разговарало се, плувало се, и – завршила се седница.²⁵

Њој чак ни столицу нису понудили јер су сматрали да је довољно што су је уопште пустили на седницу. Запитаност о маргинализацији постоји и у америчком друштву у којем су, иако из других разлога, жене такође одвојене: „Једина је разлика та, што се Туркиње не друже са људима зато што се крију од људи; Американке су, међутим, лишене мушког друштва због начина социјалног живота. ... Хришћански хареми...“²⁶

23 Јелена Димитријевић, *Писма из Солуна*, нав. издање, 63.

24 Да су остварена права жена била схватана као победа у тешкој борби сведочи и уводни текст у *Женском покрету* у којем се набрајају победе: „На конгресу у Женеву, 1920 г. објављено је 20 нових победа женског суфража. У Риму ће се прославити увођење једнаких политичких права за жене у свима Сједињеним државама Америке. Ирска и Бомбај, Мадрас, Траванкор, Јахалвар, Колин и Бурма прве су земље Истока, које су дале жени право гласа. Исто тако поделићемо радост са нашим сестрама из Данске које су успеле да извојују подједнаку плату за исти рад мушких и женских чиновника у државној служби; са женама у Аустралији на њиховим успесима у парламенту; женама Јапану, што су успеле да им се дозволи присуствовање на политичким састанцима; ...“ (*Женски покрет*, год. 4, св. 2 (1923): 49).

25 Јелена Димитријевић, *Нове* (Београд: Службени гласник, 2012), 220.

26 Јелена Димитријевић, *Нови свет или у Америци годину дана*, нав. издање, 76.

И Туркиње и Американке и сама Јелена Димитријевић биле су део света чије је постојање списатељка хтела да фиксира и умрежи у пространо поље разумевања и солидарности. Њеним замишљеним читатељкама упутила је писма у којима је рушила стереотипе и омогућила идентификацију са другима.

ЛИТЕРАТУРА

Valković, Jerko. „Istina u promidžbi, retorički elementi promidžbene komunikacije i etičke implikacije“. *Obnovljeni život*, knj. 63, br. 3 (2008): 276.

Димитријевић, Јелена. *Писма из Ниша о харемима*. Београд: Парна радикална штампарија, 1897.

Димитријевић, Јелена. *Писма из Ниша о харемима*. Београд, Горњи Милановац: Народна библиотека Србије, Дечје новине, 1986, фототипско издање.

Димитријевић, Јелена. *Нови свет или у Америци годину дана*. Београд: Ед. У. Р. – N. Y. С., 1934.

Димитријевић, Јелена. *Писма из Солуна*. Лозница: Карпос, 2008.

Димитријевић, Јелена. *Нове*. Београд: Службени гласник, 2012.

Константиновић, Зоран. *Литерарно дело и национални менталитет: о једном интердисциплинарном приступу историји српске књижевности*. Београд: Народна књига, 2006.

Slobodanka Peković

Institute for Literature and Arts
Belgrade

Sisters from Turkey and Sisters from America

Jelena Dimitrijević had a special view of the world. She focused all of her attention on the lives of women; all her actions reflect her feminism and humanism. All women are sisters; therefore, American women (emancipated, with the right to vote fought for and won) and Turkish women (condemned to cages and sheets) were equally important as fighters for the status of the “new” woman.

Keywords: American women, Turkish women, subjective and objective reality, emancipation, New Women

Светлана Слпшак

IBAMESC
(Institute for Balkan and Mediterranean Studies and Culture)
Српски културни центар
„Данило Киш“
Љубљана

УДК
821.163.41.09 Димитријевић Ј.
305-055.2
DOI
<https://doi.org/10.18485/jdimitrijevic.2018.ch10>

Женска деконструкција оријентализма: крипто-колонијализам и Јелена Димитријевић

Преузете из друштвено-културне реалности, дискурзивне стратегије Јелене Димитријевић, личне и тематизоване у њеној прози, објашњавала сам као пример ужитка/завођења у *женском писму*. Из угла језика лишеног етничких и политичких значења, а сведеног на културна, антрополошка и корпорална, покушавам да повежем концепт „крипто-колонијализма“ Мајкла Херцфелда (Michael Herzfeld) настао у рефлексiji тајландског примера: колонијализам поједине културне покрајине/државе организује као „излог“ колонијалних вредности за „дивљије“ пределе/државе/културе. Положај „излога“ производи неке хипер-колонијалне имагинарне моделе колективног идентитета, понекад карикатуралне. У културном и просторно измењеном контексту Балкана као амбивалентног места производње оријентализма, Јелена Димитријевић долази из новог центра крипто-колонијализма (у случају нишких харема) и затим у нови центар крипто-колонијализма (у роману *Нове*). Какви су поступци деконструкције, ако их примењује, на који начин успоставља своју позицију у два различита крипто-колонијална контекста? У томе налазим још једну одлику и функционалност дискурзивних стратегија Јелене Димитријевић.

Кључне речи: Балкан, оријентализам, постколонијализам, Јелена Димитријевић, крипто-колонијализам, деконструкција